

УДК 378.091:613.8-047.82

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.14>**Т. А. Глоба**старший викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара**Є. А. Захаріна**професор кафедри теоретичних основ фізичного та адаптивного виховання
Класичного приватного університету

СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СВІТОВІ РОЗВІДКИ

Статтю присвячено аналізу концептуальних підходів до організації фізичного виховання за кордоном. Указано на низку проблем щодо цілі, складу, особливостей здоров'язберігальної діяльності в закладі вищої освіти, її місця та ролі у створенні умов для забезпечення фізичного, психічного й соціального благополуччя студентів у здоров'язберігальному освітньому середовищі закладу вищої освіти. Зазначено на необхідності пошуку ефективних підходів і засобів для навчання студентів здоров'язберігальної діяльності щодо збереження та зміцнення індивідуального здоров'я.

Установлено, що в більшості закладів вищої освіти зарубіжних країн превалює спортивно-орієнтований підхід до організації фізичного виховання студентської молоді. Відзначено, що управління системою фізичного виховання в Польщі формують державні органи влади, де в більшості випадків спостерігається оздоровча спрямованість відповідного процесу. Визначено, що при цьому обсяги навантаження відрегульовані або програмою з конкретною кількістю годин, що відводяться на фізичне вдосконалення майбутнього фахівця, або календарем фізкультурно-оздоровчих заходів.

Сучасний аналіз дає змогу наголошувати на раціональності впровадження здоров'яформувальних технологій у процес спортивно-орієнтованого фізичного виховання студентів. Указано на добровільний характер участі студентів у процесі фізичного виховання в закладах вищої освіти в Австралії, Естонії, де відсутні обов'язкові заняття із цієї дисципліни. Зазначено, що в Норвегії фізичне виховання більше спрямоване на демократизацію, а в центрі системи перебуває студент із його потребами. Охарактеризовано систему фізичного виховання американських студентів, де не існує єдиної програми: кожен штат, округ чи окремих заклад вищої освіти має право на розроблення власних рекомендацій залежно від умов, потреб, традицій, особливостей викладацького складу та матеріально-технічної бази.

Зазначено доцільність отримання принципово нових знань про особливості міжнародного досвіду залучення студентської молоді до рухової активності й використання їх під час планування й організації фізичного виховання в закладах вищої освіти України.

Ключові слова: заклад вищої освіти, фізичне виховання, студент, здоров'язберігальна діяльність.

Постановка проблеми. На фоні реформування системи освіти в Україні, яке характеризується стрімкими темпами розвитку, сьогодні однією з найбільш важливих і складно вирішуваних залишається проблема реновації освіти в галузі фізичної культури та спорту. Закон України «Про вищу освіту», що набув чинності у 2014 р., відкрив нові горизонти для реалізації ініціатив у сфері фізичної культури, спрямованих на підвищення якості вищої освіти, невід'ємними складниками якої є розвинений студентський спорт, культура рухової активності й навички здоров'язбереження.

До розряду нерозв'язаних проблем належать питання про цілі, склад, особливості здоров'язберігальної діяльності в закладі вищої освіти, її місце та роль у створенні умов для забезпечення фізичного, психічного й соціального благополуччя

студентів у здоров'язберігальному освітньому середовищі ЗВО. Продовжують залишатись актуальними й багато проблем, пов'язаних із пошуком ефективних підходів і засобів для навчання студентів здоров'язберігальної діяльності щодо збереження та зміцнення індивідуального здоров'я. Забезпечення фізичного, психічного й соціального благополуччя студентів у здоров'язберігальному освітньому середовищі закладу вищої освіти дасть змогу розробити освітні програми, а також програми виховної роботи зі студентами [8, с. 75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритетними показниками фізичної культури особистості студента є такі: підтримка в нормі та вдосконалення свого фізичного стану; готовність надати практичну допомогу іншим особам у їх оздоровленні, фізичному самовдосконаленні

й наявність для цього необхідного рівня знань, умінь і навичок у проведенні практичних занять [5, с. 395]. Оскільки в закладі вищої освіти фізична активність обумовлена заняттями фізичною культурою, то основний сенс здоров'язбереження полягає в досягненні якомога більшого оздоровчого ефекту від занять [8, с. 396]. При цьому специфіка здоров'язбереження полягає не тільки у вільному виборі видів рухової активності студентом у процесі занять фізичної культури й спорту, й у потребах, які ранжуються і становлять мотиваційну структуру особистості. Тому в реальному процесі фізичного виховання немає несуттєвого: усе однаково формує фізичний, психічний і соціальний компоненти резерву здоров'я студентів, а отже, і здоров'язбереження.

Дослідники констатують, що в країнах, де організаційно-правові основи управління системою фізичного виховання формують державні органи влади, у більшості випадків спостерігається оздоровча спрямованість відповідного процесу, при цьому обсяги навантаження відрегульовані або програмою з конкретною кількістю годин, що відводяться на фізичне вдосконалення майбутнього фахівця, або календарем фізкультурно-оздоровчих заходів [1, с. 106; 2, с. 117]. Натомість у державах із високим рівнем економіки відзначається дотримання принципу гуманістичності й реалізації принципу всебічного й гармонійного розвитку особистості. Отже, кожна країна має свій підхід до організації фізичного виховання в закладах вищої освіти, але всюди цей процес є обов'язковим для повноцінного розвитку студентів [1; 2].

Усе залежить від обраної моделі організації занять з фізичного виховання, яка є результатом плідної роботи викладача і студента, має сприяти вихованню особистісної мотивації майбутніх фахівців, формувати певні знання і здоров'язбережувальну поведінку конкретної особистості [1; 2].

Метою статті є визначення основних концептуальних підходів у закладах вищої освіти за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Сучасні концептуальні підходи до фізичного виховання в польських вишах систематизовано Ю. Войнером [3, с. 46], Н. Долговою [4, с. 55]. З'ясовано сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті як інноваційних змін у структурі, змісті й управлінні з метою формування культури здоров'я університетської молоді та досягнення нею вагомих спортивних результатів [4, с. 55]. Дослідниками наголошується, що узагальнення й наукова екстраполяція польського досвіду на українські реалії дає змогу виявити можливості його використання в ході модернізації фізичного виховання та студентського спорту в університетах України [4, с. 58].

Аналіз, здійснений Ю. Войнером [3, с. 47], засвідчив, що сучасна організація фізичної під-

готовки в польських вишах передбачає диференціацію студентського контингенту на декілька груп: загальної фізичної підготовки (1–2 курси); спортивної спеціалізації (1–5 курси); спортивної групи АСС (1–5 курси); лікувальної фізичної культури (1–2 курси). Заняття з фізичної підготовки в університетах Польщі державної форми власності проводяться в обсязі 120 год. (41% вишів), які реалізуються впродовж двох курсів; 28% подібних закладів виділяють 180 год на вирішення завдань фізичного вдосконалення студентської молоді, що здійснюється протягом 1–3 курсів. Заняття у ЗВО державної форми власності проводяться так: у деяких навчальних закладах – на 3-х курсах (в обсязі 120 год.), в інших – на 1–3 курсах (в обсязі – 180 год.) [36]. Студентам надається право вибору найбільш привабливого й популярного виду рухової активності, а також зручного часу занять і викладача, що дає змогу створити групи за інтересами [3, с. 46]. Координують процес фізичного виховання в університетах Польщі окремі структурні підрозділи – Студіуми фізичного виховання і спорту (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu – SWFiS), які щорічно готують широкий спектр пропозицій зі спортивних, тренувальних та оздоровчих занять у рамках фізичного виховання університетської молоді. Заняття з фізичного виховання проводяться в спортивних секціях, організованих при SWFiS Академічним спортивним союзом (Akademicki Związek Sportowy – AZS) [3; 10].

Цінний досвід модернізації фізичного виховання має Естонія, де відсутні обов'язкові заняття з фізичного виховання для студентів ЗВО. На базі Талліннського технічного університету функціонує сучасний спортивний центр, де проходять тренування університетських команд з різних видів спорту, а також заняття для всіх бажаючих студентів [7, с. 44]. Для студентів університету, які навчаються за кошти бюджету й виявили бажання займатися, заняття на базі центру є частиною програмного матеріалу та проводяться безкоштовно протягом чотирьох семестрів для бакалаврів [7, с. 48].

Велика увага приділяється фізичному вихованню студентів Австралії, що має повністю добровільний характер. Зокрема, один із провідних ЗВО країни – Університет Монаша – має в розпорядженні цілу систему, яка відповідає за організацію рухової активності студентів та ефективно впровадження інновацій у програму їхнього навчання. Студенти мають можливість альтернативного вибору тих чи інших видів спорту, які вони можуть включити в спеціально розроблений план індивідуального навчання. Кожен із видів спорту представляє низку досвідчених (які мають спеціальну підготовку, з урахуванням усіх особливостей університетських вимог) інструкторів, тренерів, викладачів, що відповідають за теоретичний курс, без якого жоден

зі студентів не має права бути допущеним до практичної діяльності. Щороку університет Монаша бере участь у головних національних і міжнародних спортивних заходах. TeamMONASH (спортивна команда університету Монаша) складається з членів спільноти Монаша, що представляють університет на різноманітних змаганнях. Команда включає в себе студентів, персонал, випускників, а також сім'ї і друзів студентів [7].

У Норвегії заняття фізичною культурою та спортом також є спортивно-орієнтованими й організовані за клубним принципом [7]. В університетах розроблено комплекси нормативів із різних видів спорту. Виконання певного комплексу нормативів дає право отримати спортивну відзнаку. Крім того, надано професійну свободу викладачеві фізичного виховання, який сам визначає прийоми, спосіб і форму своєї роботи. Фізичне виховання в країні більше спрямоване на демократизацію, а в центрі системи перебуває студент із його потребами.

Про пріоритетну спрямованість процесу фізичного виховання студентів США можна судити з організаційної структури фізичного виховання в американських університетах [6; 9]. У більшості університетів функціонують кафедри фізичного виховання, які організують навчальний процес відповідно до теоретичного та практичного блоків. Окрім кафедри фізичного виховання, у ЗВО США функціонують відділ спорту й відділ масового спорту й рекреації [6, с. 90]. Відділ спорту займається підготовкою збірних команд університетів і їх участю в міжвишівських змаганнях, а відділ масового спорту й рекреації – організацією різноманітних змагань на базі навчального закладу та занять різними видами рухової активності в групах, а також тьюторством окремих студентів [6, с. 91]. Такий розподіл функцій не дає можливості одній формі організації та здійснення процесу фізичного виховання домінувати над іншими. Розподіл функцій між окремими структурними підрозділами забезпечує високий рівень організаційної роботи і своєчасного планування й широке різноманіття видів рухової активності та програм, які здатні задовольнити інтереси й потреби студентів [6]. В Американській системі фізичного виховання студентів не існує єдиної програми: кожен штат, округ чи окремий заклад вищої освіти має право на розроблення власних рекомендацій залежно від умов, потреб, традицій, особливостей викладацького складу та матеріально-технічної бази [1, с. 109]. Сьогодні в ЗВО США існує три основні форми організації фізичного виховання: заняття у факультативних групах з обраного виду рухової активності з обов'язковим відвідуванням, виконанням певних нормативних вимог і складанням заліку для отримання залікових балів, які заносяться до диплома студента. Фізичне виховання може бути обрано як факультативний предмет

для будь-якої спеціалізації, але в диплом можуть увійти не більше ніж дві залікові дисципліни залежно від основної спеціалізації; участь у будь-яких спортивних змаганнях і підготовка до них, участь в індивідуально обраних видах спорту; заняття будь-яким видом спорту або руховою активністю оздоровчої та рекреаційної спрямованості, заняття в групі або самостійно без участі в змаганнях і складання заліків, для вивчення основ техніки обраного виду рухової активності, зміцнення здоров'я або для активного проведення часу і спілкування з іншими студентами. Тобто фізичне виховання студентів в Американських університетах у більшості випадків здійснюється засобами спортивної підготовки з обраних видів, однак, як правило, обов'язкові заняття фізичними вправами є тільки на першому курсі, а також у всіх університетах передбачено курс оздоровчого фізичного тренування (Health related fitness training) [1, с. 108].

За результатами дослідження, здійсненими Н. Башавець [1, с. 106], у Швеції відповідальність за реалізацію програми «Спорт для всіх» і розвиток масового спорту покладено на Державну спортивну корпорацію, що діє на правах комітету з фізичної культури; підзвітними цій структурі є місцеві союзи та спортивні клуби, що діють у закладах вищої освіти [1, с. 107].

Проведений науковцями аналіз організації фізичного виховання Великої Британії свідчить про його спортивну орієнтацію та відповідність соціокультурним традиціям [6, с. 90]. У країні широко розвиваються традиційні види спорту, такі як футбол, регбі, крикет, гольф, теніс, бадмінтон, сквош, водне поло, бокс. Значна увага приділяється тим формам фізичного виховання, які відповідають інтересам і потребам молодих людей у конкретних місцевих умовах [6, с. 91]. Водночас заслуговує на особливу увагу комплексне дослідження вчених із Великобританії, у якому автори доводять, що якість фізичного виховання повинна мати національне значення. При цьому науковці стверджують, що необхідно формувати й енергійно відстоювати всілякі форми фізичного виховання, які відповідають інтересам і потребам молодих людей у конкретних місцевих умовах. Особливо варто спинитися на одному з найвпливовіших університетів світу – Оксфорді, де працюють близько 80 спортивних клубів, що значно більше, ніж в інших університетах. Оксфорд входить до десятки найкращих університетів Великобританії за показником розвитку спорту. Там, зокрема, для талановитих студентів-спортсменів існують спеціальні програми зі знижками вартості навчання та надаються стипендії [6, с. 91].

Здійснений авторами [6, с. 90] аналіз організації фізичного виховання в Німеччині дав змогу визначити, що пріоритетною формою організації

є також спортивно-орієнтоване фізичне виховання, студентський спорт. Відносини між асоціаціями, навчальними закладами й державою будуються на договірній основі, близько 70% асоціацій керуються державними та місцевими законами. Це підтверджується й тим, що основними джерелами їх фінансування є державні (або місцеві) субсидії, що становлять у середньому близько 57% їхніх бюджетів. Варто зазначити, що Національний олімпійський комітет Німеччини також здійснює фінансову підтримку університетської асоціації (в окремих випадках – до 65% бюджету) [6, с. 91].

За результатами дослідження, представленими Н. Башавець [1, с. 107], у японських закладах вищої освіти з 1949 р. «фізична культура» є обов'язковою дисципліною, заняття з якої мають проводитися не менше ніж один раз на тиждень, а їх загальний обсяг повинен становити як мінімум 45 академічних годин на рік. Після закінчення 1 курсу студент має отримати чотири оцінки з указаної дисципліни: за відвідування, якість теоретичних знань, якість техніки руху та рівень фізичної підготовленості. Особливості організації вищезгаданого процесу передбачають диференціацію студентського контингенту на декілька груп: «а» – практично здорові; «б» – з незначними відхиленнями в стані здоров'я; «в» – інваліди й ті, кому не можна займатися фізичними вправами, однак вони мають вивчити та здати відповідні комплекси вправ [1]. У групі «а» студенти з мінімум десятих видів спорту обирають для себе найбільш цікавий і корисний, а розвитком того чи іншого виду опікується декілька спортивних організацій, кожна з яких посідає визначне місце у відповідній системі (це спортивні гуртки, дококай, спортивні команди, андоби, тайїкукой, спортивні клуби, спортивні федерації та асоціації) [1, с. 107; 2, с. 118].

Модернізація фізичного виховання на основі результатів аналізу світового досвіду та сучасного стану розвитку вітчизняних здобутків має забезпечити підвищення мотивації й залучення студентів до регулярних занять фізичною культурою і спортом з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей кожного як під час обов'язкових занять фізичною культурою, так і її видами в позанавчальний час.

З огляду на успішність побудови процесу фізичного виховання в зарубіжних країнах, доцільним є отримання принципово нових знань про особливості міжнародного досвіду залучення студентської молоді до рухової активності й використання їх під час планування й організації фізичного виховання в закладах вищої освіти України.

Висновки і пропозиції. У більшості закладів вищої освіти зарубіжних країн превалює спортивно-орієнтований підхід до організації фізичного виховання студентської молоді. Цінним для опрацювання є досвід зарубіжних країн щодо організації фізичного виховання в закладах вищої

освіти з використанням спортивно-орієнтованих технологій. Водночас недостатньо обґрунтованими, на нашу думку, є можливості впровадження та практична реалізація цього підходу відповідно до наявних умов ЗВО України.

Перспективи подальшого дослідження полягають у використанні міжнародного досвіду залучення студентської молоді до рухової активності під час планування й організації фізичного виховання в закладах вищої освіти України.

Список використаної літератури:

1. Башавець Н.А. Сучасні особливості педагогічного процесу фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів і рекомендації щодо його вдосконалення. *Наука і освіта*. 2016. № 4. С. 105–111.
2. Башавець Н.А. Проблеми організації навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України. *Теорія та методика фізичного виховання і спорту в сучасних умовах розвитку суспільства*. Одеса, 2015. С. 116–119.
3. Войнер Ю. Физическое воспитание в польских высших школах. *Теория и практика физической культуры*. 2000. № 12. С. 45–51.
4. Долгова Н.О. Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України: компаративний аналіз : монографія. Суми : Сумський державний університет; 2017. 238 с.
5. Зубалій М.Д., Закопайло С.А. Структурні компоненти здорового способу життя старшокласників. *Молодежь третьего тысячелетия : сборник научных статей : в 3 т.* Одесса : ИСУ, 2000. Т. II. С. 394–399.
6. Імас Є., Дутчак М., Катерина У. Організаційно-методичні засади розвитку студентського спорту: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 2. С. 89–97.
7. Катерина У.М. Організаційно-методичні засади діяльності навчально-оздоровчих комплексів у процесі фізичного виховання студентської молоді : дисертація. Київ, 2017. 208 с.
8. Кашуба В.А., Футорный С.М., Андреева Е.В. Анализ использования здоровьесберегающих технологий в процессе физического воспитания студенческой молодежи. *Теория и методика физической культуры*. 2012. № 1. С. 73–81.
9. Національна асоціація студентського спорту Сполучених Штатів Америки (цитовано 03.12.2018). URL: <http://www.ncaa.org/about/resources/media-center/ncaa-101/what-ncaa>).
10. Akademycki Zwiqzek Sportowy – AZS. URL: http://azs.pl/Akademycki_Zwiqzek_Sportowy. <http://www.azs.pl/o-nas/kim-jestesmy>.

Hlobo T., Zakharina I. Modern conceptual approaches to health-saving activities in higher education institutions: international practices

The article deals with analysis of conceptual approaches to the organization of physical education abroad. A number of problems have been pointed out regarding the purpose, structure, features of health care activities in higher education institution, the place and role of health care activities in creating conditions for the physical, mental and social well-being of students in the environment of higher education institutions. The need to find effective approaches and tools to train students majoring in health care to maintain and promote individual health is emphasized.

It is stated that in most institutions of higher education of foreign countries sports-oriented approach to organization of physical education of student youth prevails. It is noted that management of physical education system in Poland is formed by state authorities, where in most cases health orientation of the process is observed. It has been determined that the load volumes are regulated either by program with specific number of hours allocated for physical improvement of future specialists, or by a calendar of physical and health events.

Modern analysis allows to emphasize rationality of the introduction of health-forming technologies in the process of student-centered sports-oriented physical education. The voluntary nature of students' participation in physical education process in higher education institutions in Australia, Estonia, where there are no compulsory lessons in this discipline, is indicated. It is noted that in Norway physical education is more focused on democratization, and students with their needs are in the centre of the system. The system of physical education of American students is described, where there is no single program: each state, district or individual higher education institution has the right to develop its own recommendations depending on the conditions, needs, traditions, peculiarities of the teaching staff and material and technical base.

The expediency of acquiring fundamentally new knowledge about the peculiarities of the international experience of engaging student youth in motor activity and using them in planning and organizing physical education in higher education institutions of Ukraine is indicated.

Key words: *higher education institution, physical education, student, health care activities.*